

John Lagerstedt
9.3.2011

Salpalinja – linnoitettu itäraja

Päämajan operatiivinen osasto antoi 10. heinäkuuta 1944 käskyn: ”Ylipäällikkö on kannaksen joukkojen komentajan ehdotuksesta vahvistanut välirauhan aikana aloitetusta puolustusasemasta linjalla Suomenlahti – Salpauselkä – Savonlinna – Suomussalmi – Salla käytettäväksi nimeä ’Suomen Salpa’ ja lyhennystä Salpa.” Käskyn päiväyksen ajankohtana Neuvostoliiton kuukausi aikaisemmin Karjalan Kannaksella alkanut suurhyökkäys oli viimein saatu pysäytettyä Ihtalassa ja Viipurinlahdella mutta taistelut jatkuivat erityisen kiivaina vielä Vuoksen varrella Äyräpää – Vuosalmella. Itä-Karjalan alueella suomalaisten vetäytyminen oli jatkunut Nietjärven tasalle.

Puolustuslinjaa kutsutaan nykyisin nimityksillä Salpa-asema tai Salpalinja, josta tässä esityksessä käytetään viimeksi mainittua, yleisintä muotoa. Puolustuslinjan rakentaminen aloitettiin 1940 välirauhan aikana, jolloin sitä kutsuttiin yksinkertaisesti pääpuolustusasemaksi. Jatkosodan hyökkäysvaiheessa rintaman siirryttyä kauemmaksi itään rakennustyöt keskeytyivät ja uudet linnoitusvyöhykkeet saivat pääpuolustusaseman statuksen ja 1940 aloitetusta puolustuslinjasta käytettiin tuolloin useita nimityksiä. Neuvostoliiton käynnistämän Kannaksen suurhyökkäyksen jälkeen linnoitustyöt aloitettiin kiireesti uudelleen ja puolustusasema sai vakuuttavan, ja väsyneille joukoille toivoa antavan nimensä.

Salpalinjan puolustuslinja koostuu osin teräsbetonisista rakennetuista massiivisista tuli- tai majoituskorsuista, erilaisista teräspesäkkeistä ja kallioon louhituista tunnelisuojusta. Näitä linnoituslaitteita kutsutaan kesto- tai kantalinnoitteiksi. Niiden rakentamiseen tarvittiin ammattilaisia sekä erikoistyökaluja. Suurin osa Salpalinjan linnoitteista on kuitenkin maahan kaivettuja tai osin kallioon louhittuja yhdys- ja taisteluhautoja ampumapesäkkeineen, hirsirakenteisia tuliasemia sekä majoituskorsuja. Näitä kutsutaan kenttälinoitteiksi, joita voivat rakentaa tarvittaessa myös niitä käyttävät sotavaen joukot. Kenttälinoitteet ovat luonteeltaan tilapäisiä eivätkä usein puurakenteisina tai tyystin vahvistamattomina kestä pitkäaikaisesti esim. sääolosuhteiden ja vuodenaikojen vaihteluiden aiheuttamaa vaikutusta.

Itsenäisen Suomen ensimmäiset puolustuslinjat

Suomen itsenäistyttyä ja vuonna 1918 käydyn sisällissodan päätyttyä jäi itsenäisen Suomen juuri perustetun rannikkotykköiden haltuun venäläisten Suomenlahdelle ja Pohjois-Itämerelle rakentama rannikkolinnakkeiden ketju. Vaikka venäläisten tarkoituksena olikin ollut torjua lännestä päin kohdistuvaa uhkaa, pystyttiin osaa linnakkeista käyttämään myös idästä saapuvaa hyökkääjää vastaan. Uusia rannikkolinnakkeita perustettiin ja vanhoja uudistettiin 1920 ja 30 -lukujen aikana. Tällöin rakennettiin mm. Laatokan rannikopuolustuksen tykkipatterit

Ensimmäiset itsenäisen Suomen rakennuttamat itärajaa suojaavat maalinnoitteet tehtiin Karjalan Kannakselle, jonka linnoittaminen aloitettiin jo 1918. Kannakselle rakennettiin kesto- ja kantalinnoitteita 1920-luvun alussa, jolloin pääpuolustusasemaa kutsuttiin Enckellin linjaksi. Rakentamista edelsi lukuisa joukko suunnitelmia ja esityksiä erilaisista sijaintivaihtoehdoista. Linnoituslaitteita modernisoitiin ja niitä rakennettiin lisää 1930-luvun aikana. Sodan uhatessa 1939 linnoitteita vielä paranneltiin. Tätä pääpuolustusasemaa ryhtyi lehdistö talvisodan aikana kutsumaan Mannerheiminlinjaksi. Nämä linnoitteet sijaitsevat nykyään Venäjän puolella.

Talvisota

Yleiseurooppalaisen suursodan uhan kasvaessa 1930-luvun lopulla syntyi Suomessa ajatus rajojen linnoittamisen vahvistamisesta vapaaehtoisen työn pohjalta. Kesällä 1939 mm. suojeluskuntalaisista, ylioppilaista, opettajista ja innostuneista nuorukaisista koostuva ryhmä rakensi kenttälinoitteita ja panssarivaunun esteitä Kannaksen alueelle yhteensä 50 000 henkilötyöviikon edestä. Kaikkiaan linnoitustöihin osallistui 60 000 henkeä, joiden huollosta vastasi 2500 lottaa.

Vapaaehtoiset linnoitustyöt loppuivat lokakuussa 1939 jolloin Suomessa järjestettiin ylimääräiset kertausharjoitukset, jotka olivat käytännössä myös liikekannallepano. Linnoitustöitä jatkettiin nyt alueelle siirrettyjen joukkojen voimin. Kannaksen lisäksi ylimääräisten harjoitusten aikana rakennettiin myös uusia kenttälinoitteita ja panssarivaunun esteitä niille alueille jonne joukot keskittyivät puolustukseen Laatokan Karjalassa, Tolvajärvi – Ilomantsi alueella, Kuhmossa, Suomussalmella, Kuusamo – Salla – Savukoski alueella sekä Petsamosta johtavan tieyhteyden varteen.

Loppukesästä 1939 oli ryhdytty suunnittelemaan uusia puolustuslinjoja Kannaksen pääpuolustusaseman taakse. Niistä itäisimmät oli Viipuri – Kuparsaari tasalle kaavailtu ns. Takalinja eli T-linja ja sen eteen, 20 km itäpuolelle sijoittuva Väliasema eli V-linja. Linnoitustyöt aloitettiin ennen sodan syttymistä mutta ne etenivät hitaasti. Kenraalimajuri Hanell totesi talvisodan lopulla ettei V-linjaa voinut pitää varustettuna puolustusasemana, vaan se oli vain värikynällä kartalle vedetty viiva. T-linjalla työt olivat ehtineet pidemmälle.

Nykyisen Kaakkois-Suomen alueelle suunniteltiin yhtenäistä puolustuslinjaa Virolahden ja Saimaan välille. Puolustusketjua kutsuttiin tuolloin Luumäkilinjaksi eli L-linjaksi. Linnoitustyöt aloitettiin mutta ne hidastuivat, kun osa linnoitusjoukoista siirrettiin rintamalle talvisodan syttyä marraskuun lopussa 1939. Ensimmäiset ruotsalaiset vapaaehtoiset linnoittajat saapuivat talvisodan aikana helmikuussa 1940 Luumäen alueelle.

Läntisin taaemmista puolustusasemista oli Kymijokilinja eli K-linja, jonka rakennustyöt aloitettiin aivan talvisodan lopulla. Puolustuslinja kulki pääasiassa Kymijoen itärantaa Kotkasta Kuusankoskelle asti. Mutta suunnitelma sisälsi varustuksia myös jokilinjan itäpuolella. Linnoitustyöt lopetettiin välirauhan aikana huhtikuussa 1940. Talvisodan aikana rakennettiin lisäksi Saimaan järvikannasalueelle, Punkaharjulle ja Kerimäelle sekä Joensuun seuduille panssarivaunun esteitä sekä kenttälinoitteita.

Suomalaiset joukot olivat ryhmittyneet puolustukseen Kannaksen pääpuolustusasemaan, Mannerheimlinjaan, pian sodan alkamisen jälkeen. Se murtui 12.2.1940 Neuvostoliiton joukkojen suurhyökkäyksessä. Suomalaiset aloittivat vetäytymisen kaksi päivää myöhemmin Väliasemaan, jonka menettämisen jälkeen joukot ryhtyivät vetäytymään 27.2. Takalinjalle, jonka puolustus murtui Talin kohdalta 8.3. Puolustajat joutuivat luovuttamaan Viipurin esikaupunkialueet ja vetäytymään rauhan tuloa edeltävänä yönä Viipurin kaupungin poikki kulkevalle ”Patterimäkilinjalle”, joka koostui kaupungin rakennusten ja vanhojen bastionien väliin kasatusta lumivallista, jota oli vahvistettu huonekaluilla ja kaikenlaisella rojulla, jopa soittokoneilla.

Välirauha – uuden pääpuolustusaseman (myöh. Salpalinja) suunnittelu

Talvisodan päätyttyä maaliskuussa 1940 suomen itäraja siirtyi lännemmäksi, Suomen nykyisen rajan linjalle. Vanha pääpuolustuslinja ja siihen liittyvät tukilinjat olivat jääneet Neuvostoliiton puolella. Alusta pitäen pidettiin selvänä, että uusi rajalinja oli linnoitettava. Ylipäällikkö kutsui kenraalikunnan edustajia neuvonpitoon Mikkelin Inkilään noin viikon kuluttua rauhanteosta, jossa hahmoteltiin uuden pääpuolustusaseman sijoitusta. Ylipäällikön ilmoituksen mukaan alue Virolahden Klamilasta Luumäelle oli viipymättä linnoitettava ja varustettava nopeasti kesto-linnoituslaittein. Maastosuunnittelu käynnistyi kenraalimajuri Hanellin johdolla. Päätöksen jälkeen esiintyi kevään 1940 aikana kuitenkin useita näkemyksiä siitä mihin puolustusasema tarkalleen tuli sijoittaa ja minkä luonteisena linnoittaminen oli toteutettava. Hanell ylennettiin kenraaliluutnantiksi ja hänet nimitettiin yleisesikunnan päälliköksi, jolla vauhditettiin hitaasti alkanutta linnoittamista. Hanellin suunnitelmat uudesta pääpuolustusasemasta hyväksyttiin 11.5.1940.

Uusi itäraja linnoitettiin siten, että puolustuksen painopiste sijoittui Kaakkois-Suomeen, Virolahden ja Luumäen Kivijärven väliselle, 60 km pituiselle alueelle, jolle rakennettiin yhtenäinen, kesto linnoitettu puolustuslinja. Sen eteen rakennettiin yhtenäinen panssarivaunun kivieste ja pääpuolustusaseman etualueet kenttälinoitettiin suojajoukkojen viivytys- ja etuvartioasemilla. Virolahti – Luumäki linjan taakse ryhdyttiin vielä syksyllä 1940 rakentamaan taaempaa etuasemaa linjalle Hamina – Taavetti, jolle ehti valmistua vain muutamia betonilaitteita ja tunnelirakenteita sekä panssarivaunun esteitä, joista viimeksi mainittuja purettiin jatkosodan aikana.

Kivijärven – Saimaan – Pielisen järviolueilla linnoitettiin hyökkäyssuuntina uhanalaiset ja kulkukelpoiset järvikannakset ja saaret. Linnoituslaitteet olivat lähinnä kenttälinoitteita mutta betonisia kesto linnoituslaitteita rakennettiin Lappeenrantaan, Ruokolahdelle, Puumalaan, Kerimäelle sekä Joensuuhun. Järviolueelle sijoitettiin myös kattavasti linnoitustykistön asemia joista osa oli kesto linnoitettuja.

Pielisen pohjoispuolella linnoitettiin uhanalaiset hyökkäyssuunnat lähinnä teiden varsilta kenttälinoittein ja panssarivaunun kiviestein. Kuusamon ja Kemijärven alueille ehdittiin myös rakentaa teräsbetonisia kesto linnoitteita.

Hangon linnoittaminen

Moskovan rauhansopimuksessa 1940 Suomi veloitettiin vuokraamaan osa Hankoniemestä ja sitä ympäröivästä saaristosta Neuvostoliitolle seuraavaksi 30 vuodeksi. Sotilastukikohdan Suomen puoleinen raja linnoitettiin voimakkaasti. Tämä nykyisin Harparskoglinjana tunnettu puolustusketju sijaitsee Raaseporin kunnan alueella. Alueella oli keväällä 1941 betonisia linnoituslaitteita valmiina 46 kpl ja keskeneräisinä 141 kpl. Näiden lisäksi oli kenttälinoituslaitteita ja panssarivaunun esteitä. Neuvostoliiton joukot vetäytyivät Hangosta joulukuussa 1941, jonka jälkeen rajaa varmistaneita linnoitteita ei enää tarvittu.

Linnoitustöiden organisointi

Linnoittamista johti suoraan maavoimien komentajan alaisena Linnoitustoimisto. Kenttäarmeijan esikunnat ja joukot rakensivat kenttälinoitteita sekä toteuttivat omien alueidensa taktista suunnittelua. Kesto linnoitteiden ja muiden ammattitaitoa vaativien linnoituslaitteiden rakentamisen toteuttivat yksityiset rakennusliikkeet. Kesto linnoittaminen organisoitiin perustamalla alueelliset työpiirit, joiden alaisina toimivat rakennustyöryhmät. Hankoniemen linnoittamisesta vastasi merivoimat. Uuden pääpuolustusaseman tekninen suunnittelu aloitettiin huhtikuussa 1940. Suunnittelutöitä leimasi ammattitaitoisen työvoiman pula. Linnoitustoimistossa työskenteli 1940 kesäkuussa 150 henkeä ja marraskuussa jo 500 henkeä.

Jatkosota

Jatkosodan hyökkäysvaiheen ja asemasodan aikana puolustuksen pääasema siirtyi kesällä 1941 joukkojen etenemisen myötä itään. Työt vanhassa pääpuolustusasemassa keskeytettiin. Puolustuslinjan linnoituslaitteiden aseistuksia, kalusteita, piikkilankaa ja estekiviä siirrettiin uusiin aseisiin. Kun Neuvostoliiton suurhyökkäys kesällä 1944 oli murtautunut suomalaisten puolustuksen, ryhdyttiin vanhaa pääpuolustusasemaa jälleen varustamaan. Salpalinjalle rakennettiin uusia linnoituslaitteita ja keskeneräisiä kohteita tehtiin valmiiksi. Pääaseman eteläosan todettiin kuitenkin sijaitsevan liian kaukana lännessä ja uutta puolustuslinjaa ryhdyttiin suunnittelemaan Virolahti – Håkälänjärvi – Tyllinjärvi linjalle. Asemaa kutsuttiin oikaisulinjaksi ja sille ehdotettiin myös nimeä ”Vaalimaalinja”. Oikaisulinjalle ehdittiin rakentaa 160 pallokorsua sekä 10 kpl IV-luokan majoituskorsuja sekä varsin vahvat kenttälinoitteet.

Salpalinjalle valmistui jatkosodan loppuun mennessä yli 700 teräsbetonista kesto linnoituslaitetta. Pääosa niistä sijaitsee Suomenlahden rannikon ja Saimaan välisellä alueella. Kenttälinoitteita on kaikkialla 900 kilometriä pitkän puolustuslinjan alueella. Näkyvimpiä linnoituslaitteita, panssarivaunun kiviesteitä rakennettiin yli 200 km. Varsinaisten linnoituslaitteiden lisäksi Salpalinjan rakentamisen yhteydessä syntyi jälkiä maastoon kivilouhimoista, betonitehtaista, rakentajien parakkialueista jne.

Neuvostoliiton joukkojen eteneminen pysähtyi Kannaksella, eikä Salpalinjan alueella koskaan jouduttu taistelemaan. Aselepo solmittiin 19.9.1944. Puna-armeija eteni kuitenkin aselevon jälkeen eräillä Pohjois-Suomen alueilla, jolloin se räjäytti loka– marraskuussa Kuusamon alueelle rakennetut kolmisenkymmentä teräsbetonikorsua.

Salpalinjan linnoittaminen päättyi jatkosodan loputtua syyskuussa 1944. Keskeneneräiset työt saatiin kuitenkin joiltakin osin loppuun. Osaa Salpalinjan linnoitteista pidettiin kunnossa vielä sodan jälkeen mutta linjan sotilaallinen merkitys pieneni vähitellen 1900-luvun loppuun mennessä.

Salpalinja nykyään

Salpalinjan puolustusketju on säilynyt ainutlaatuisen hyvin. vain muutamia kesto linnoituslaitteita on tuhoutunut vuoden 1944 jälkeen. Betonikorsuista vain harvat, (yleensä taajamien läheisyydessä sijaitsevat) ovat kärsineet ilkeillä. Kenttälinoitteita on tuhoutunut enemmän taisteluhautojen jäätyä tuliasemineen asutuksen tai uuden tieverkon alle. Puurakenteisista linnoitteista on poistettu tukimateriaalit ja eroosio on vuosien myötä pyöristänyt maisemasta erottuvia muotoja.

Puolustusministeriö luopui Salpalinjasta vuonna 2003, jolloin linnoituslaitteet siirtyivät valtiovarainministeriölle, jonka lukuun Senaatti-kiinteistöt huolehtii nykyisin linnoituslaitteista. Salpalinjan historialliseen arvoon ryhdyttiin kiinnittämään huomiota 1990-luvulla ja nykyisin puolustuslinjaa esitellään laajasti Miehikkälän Salpalinja-museossa sekä Virolahden bunkkerimuseossa. Myös Joensuussa ja Puumalassa toimii omat museonsa paikallisilla linnoitusalueilla. Salpalinjan kokonaisuuden hahmottamisen ja nykytilan kunnan tarkistamiseksi Museovirastossa käynnistyi 2009 koko puolustuslinjan kattava inventointi.

Salpalinja muodostaa osan valtakunnallisesti merkittävästä rakennetusta kulttuuriympäristöstämme. Salpalinjalla on hyvin säilyneenä sotahistoriallisena kokonaisuutena sekä omintakeisena, itäsuomalaiseen maastoon sijoitettuna puolustusjärjestelmänä myös kansainvälinen merkitys.

Kirjallisuutta

Arimo, R. 1981. *Suomen linnoittamisen historia 1918 – 1944*. Helsinki: Otava.

Björklund, E. 2007. *Kohti Salpalinjaa*. Helsinki: Schildts.

Länsivaara, I. & Tolmunen, A. 1994. *Salpa-asema – Sodan monumentti*. Kouvola: Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus.

Oinonen, A. & Tolmunen, A. 2005. *Matka Salpalinjalle*. Miehikkälä: Salpalinjan perinneyhdistys ry.

Rönkkönen, T. 2006. *Suomen linnoitustykistö 1940 – 1944*. Helsinki: Sotamuseo.